

PHASELIS | Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi
Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies
Volume II (2016)

Batı Anadolu'da Hellenistik Dönem Kutsal Alan Planlaması

Sanctuary Planning in Hellenistic Western Anatolia

Faris DEMİR

PHASELIS: Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi'nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcı-
lara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan
izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makale-
lerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir.

PHASELIS: Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi uluslararası hakemli elektronik (online) bir
dergi olup değerlendirme süreci biten makaleler derginin web sitesinde (journal.phaselis.org) yıl
boyunca ilgili sayının içinde (Volume II: Ocak-Aralık 2016) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla
ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni F. Demir, "Batı Anadolu'da Hellenistik Dönem Kutsal Alan Planlaması". *Phaselis* II (2016) 285-
295. DOI: 10.18367/Pha.16020

Geliş Tarihi: 03.12.2016 | Kabul Tarihi: 24.12.2016 | Online Yayın Tarihi: 31.12.2016

Editörya Phaselis Research Project
www.phaselis.org

Batı Anadolu'da Hellenistik Dönem Kutsal Alan Planlaması

Sanctuary Planning in Hellenistic Western Anatolia

Faris DEMİR*

Öz: Batı Anadolu Hellenistik Dönem'de Hellen dünyasının en üretici bölgesidir. Kutsal alanlardaki yapıları binli olarak *temenos*un herhangi bir yerine konumlandırma ya da yönlendirme yoluyla perspektif görünüm kazandırma gayreti içerisinde oldukları belirgindir. Antikçağda Batı Anadolu kent planlama, kutsal alan planlama ve mimari planlama yönünden Güney İtalya, Sicilya ve Hellas'tan daha zengin ve gelişmiştir. Hellenistik mimari özelliklerini MÖ II. yüzyılda göstermeye başlamıştır. Kutsal alan planlamasında seçilen yerin özelliğine ve uygunluğuna göre değişik planlama teknikleri kullanılmıştır. Hellenistik planlamanın başarısı yalnızca ızgara planının eğimli arazide başarılı biçimde uygulanmasında olmayıp kentin öğeleri arasındaki ilişkiler ile anıtsallaştırılmasında yatmaktadır. Hellenistik Dönem'de kutsal alanların ve kamu yapılarının eğimli arazinin bir dizi teras üzerinde yükselmesi ve birbirleriyle bağlantılı oldukları izlenimini vermesi ile görsel olarak hoş gidecek bir kentsel peyzaj oluşturma eğilimi ön plana çıkmaktadır. Batı Anadolu'da Geç Klasik Dönem'de *skenographia* kullanılmaya başlanmıştır. Hellenistik mimaride katı eksen ve simetri kuralları uygulanmasına karşın planlamada esnek yapıda eksen ve simetri kuralları ile *skenographia* kullanıldığı izlenmektedir. Hellenistik Dönem planlama ve mimarisinin etkileri Roma Erken İmparatorluk Dönemi'nde de devam etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Batı Anadolu · Hellenistik · Kutsal Alan · Mimari Planlama · *Skenographia*

Abstract: Western Anatolia was the most architecturally prolific territory of the Hellenic world in the Hellenistic period. It is noteworthy that the structures forming part of the sacred space were deliberately situated in the interior area of the *temenos* or they were constructed with the intent to provide a specific perspective through their *temenos*-angled façades. The Western Anatolia city planning in antiquity is both more prolific and advanced in both architectural terms and in the planning of sacred space than was the case in Southern Italy, Sicily and Hellas. This Hellenistic architecture began to show its characteristics in the IInd century B.C. Various techniques of design were employed dependent upon the characteristic of the chosen space. The success of Hellenistic design does not merely consist in the successful employment of a grid design on a sloping space. Rather it is in the majestic harmony of the all the elements of the city. The prominent feature of Hellenistic city planning is the intention to create a visually appreciated landscape architecture whereby sacred spaces and public structures seem to climb over an inclined space upon a series of terraces with integrity and connectivity. In western Anatolia in the late classical period *skenographia* were used. Notwithstanding the fact that Hellenistic architecture is strict in terms of axis and symmetrical rules, flexible axis and design rules and *skenographia* were also employed in design. The influence of Hellenistic period design and architecture was maintained in the period of the early Roman Empire.

Keywords: West Anatolia · Hellenistic · Sacred Space · Architectural Planning · *Skenographia*

* Yrd. Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Osmaniye. farisdemir@gmail.com

Giriş

Antikçağda kent kutsaldı. Belirli bir tanrıya ya da tanrılara aitti. Ve bu tanrı kenti korurdu. Dini yapılar da diğer yapılardan ayrı alanlarda farklı bir planlama içerisinde yapılmış, görsellik ve estetik duygular ön plana çıkmıştır. Antikçağa ait kutsal alanlar tüm Ege ve Akdeniz dünyasında karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın amacı Batı Anadolu kentlerindeki kutsal alanların planlamasında Hellenistik Dönem mimarlarının göz önünde bulundukları ölçütlerin belirlenmesidir. Kutsal alanın ana yapıları tapınak, sunak, *propylon* ve *temenos* duvarıdır. Bu çalışmada Batı Anadolu'daki kutsal alanlar tapınak ve/veya sunak temel alınarak incelenmiştir. Kutsal alanı oluşturan yapılar ve düzenlemeler sonraki dönemlerden olabilmektedir. Kutsal alanların ve bu alanlardaki yapıların bilinçli olarak *temenos*'un herhangi bir yerine konumlandırma ve yönlendirme yoluyla perspektif görünüm kazandırma gayreti içerisinde oldukları belirgindir. Kutsal alanların kökenleri ve türleri çeşitlilik göstermektedir. Kaya üzerinde niş veya basamak bulunan açık hava kutsal alanlarında ve doğal kutsal alanlarda herhangi bir mimari plan ve düzenleme bulunmamaktadır. Agoralar kutsal olmakla birlikte¹ politik ve ticari fonksiyonlara da sahiptir² ve dini tören fonksiyonlarını yerine getirecek düzenleme içerisinde tasarlanmamışlardır. Bu nedenle açık hava kutsal alanları ve agoralar bu çalışmanın kapsamında yer almamıştır.

Vitruvius'a göre bir mimar önerdiği yapının görünümünü anlatan üç ayrı çizim yapmalıdır; bunlar, *ichnographia* (plan), *orthographia* (görünüş-yükseklik) ve *skenographia*³ (perspektif). *Skenographia* ilk olarak Aristoteles'e göre, Sophokles'in dramasında sahne-boyama olarak karşımıza çıkmaktadır⁴. M. Şahin'e (2002, 28) göre *skenographia*, bir alanın tüm mimari öğeleri ile birlikte bir bütün olarak ele alınması ve her birimin yerinin tek bir nirengi noktasından alınan eksene göre belirlenmesi esasına dayanan sisteme verilen isimdir. Bu tanımlama C. A. Doxiadis'in (1978, 3 vdd.) mimari alan bölme teorisi⁵ için kullandığı yöntemin açıklaması olmalıdır. Leonardo da Vinci, *Codex Atlanticus*'un planını oluştururken perspektif görünümü dikkate almıştır (Fig. 1)⁶.

Kutsal Alanların Planlama Özellikleri

Kutsal alanların genel olarak *akropolis* üzerinde veya yamacında yer aldığı görülmektedir (Tablo 1). Pergamon⁷, Aigai⁸, Knidos⁹ ve Priene¹⁰ kentlerinde *akropolis* ve yamaçlarında uygulanan ba-

¹ Wycherley 1993, 79-82.

² Sourvinou-Inwood 2005, 9.

³ Vit. *de Arch.* I. I. IV; I. II. II. Vitruvius *skenographia* kelimesini perspektif anlamında kullanmıştır. Vitruvius'un bakışım ölçüsü ve bakışım oranları yapının diğer yapılarla olan ilişkisi ve yapının kendi öğeleri arasındaki oranıdır ve seçilen arazinin özellikleri bu bakışım kurallarını etkilemektedir. Vitruvius I. kitabın II. ve III bölümlerinde, III. kitabın I. bölümünde ve VI. Kitabın II. bölümünde bakışım ölçüsü ve oranlarından bahsetmektedir.

⁴ Coulton 1977, 68-69; Thorburn 2005, 509.

⁵ Doxiadis antikçağ mimari yapıların konumlandırılması konusunda bakışım noktasını ana giriş, *propylon* olarak kabul edip Ion düzeninde 10 parçalı sistemin, Dor düzenindeyse 12 parçalı sistemin varlığını ortaya koymaya çalışmıştır. Doxiadis doğrulamaya çalıştığı alan bölme teorisinde *skenographia* terimini kullanmamıştır.

⁶ Duddy 2008, fig. 3.

⁷ Radt 2002, 307-328.

⁸ Bohn 1889, 1 vd.; Doğer *et al.* 2008, 207-232.

⁹ Newton 1862, vol II, 1; Love 1970, 149-155; 1978, 1111-1133; Özgan 1990, 167-175; Bankel 1997, abb. 30; Burns-Özgan 2004, 3.

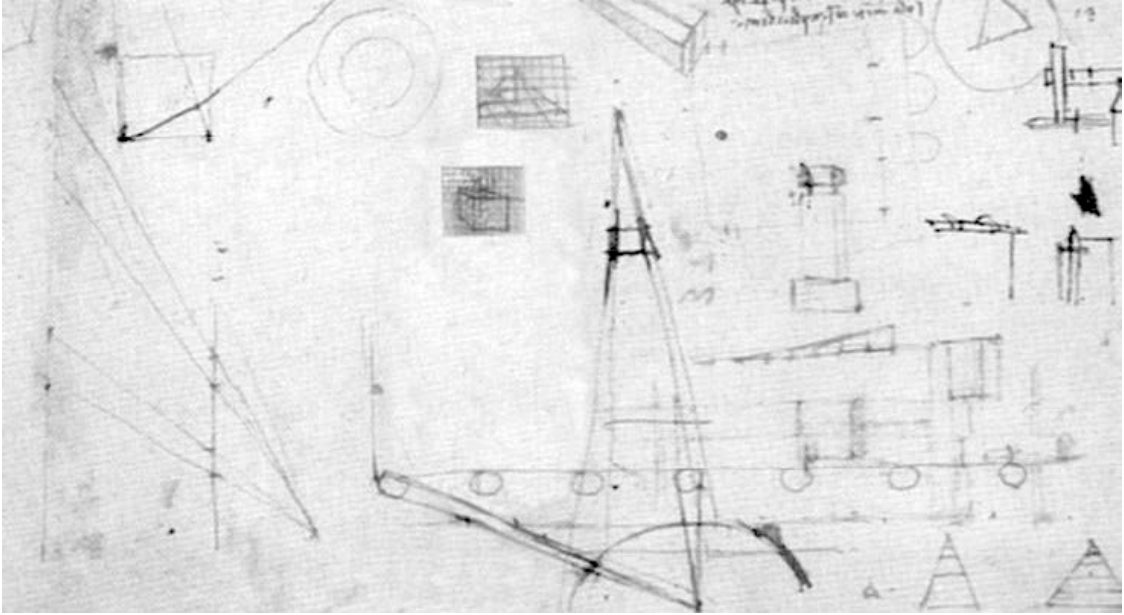

Fig. 1. Leonardo da Vinci'nin Mimari Taslak Planından Bir Ayrıntı

şarılı teraslamalar sayesinde kutsal alanlar anıtsal görünüm kazanmıştır. Kutsal alanlar kent alanının herhangi bir yerinde olabilmekle birlikte genellikle kuzey, kuzeybatı ve güney bölümlerinde yer almaktadırlar. Kutsal alanlar genellikle tiyatro ve agora yapılarıyla birlikte görsel ilişki içerisinde konumlandırılmışlardır. Kutsal alanın agora ve tiyatrodan perspektif olarak görülmesi yönündeki eğilim Klasik Dönem sonlarında Priene Athena kutsal alanında görülmektedir. Priene'de Athena Tapınağı, agora ve tiyatrodan 18°'lik görüş açısı ile perspektif görünüm verecek şekilde konumlandırılmıştır (Fig. 2)¹¹. Pergamon Athena kutsal alanı ve tiyatro ile oluşturulan kompozisyonun benzerleri Aigai Kuzeybatı¹² ve Aleksandreia Troas¹³ Dor kutsal alanlarında görülmektedir.

Antik Kent	Kült	Yerleşim Türü	Konum	Yakın Öğe
Aigai	Demeter Kore	Akropolis	Kuzeybatı	Tiyatro
Aigai	? - Kuzeybatı	Akropolis	Kuzeybatı	Tiyatro
Alabanda	Artemis	Yamaç Yerleşimi	Güney	Tiyatro
Alabanda	Apollon	Yamaç yerleşimi	Güney	Tiyatro
Aleksandreia Troas	?	Yamaç yerleşimi	Güney	Tiyatro
Aphrodisias	Aphrodite	Düz arazi	Kuzey	Agora
Chryse	Apollon	Yamaç yerleşimi	Kent Dışı	-----
Emecik	Apollon	Yamaç yerleşimi	Kent Dışı	-----
Herakleia	Athena	Yamaç yerleşimi	Kuzey	Agora
Kastabos	Hemithea	Yamaç yerleşimi	Kent Dışı	Tiyatro
Kaunos	Teras	Yamaç yerleşimi	Batı	Agora

¹⁰ Rumscheid – Koenigs 1998, abb. 43.

¹¹ Rumscheid – Koenigs 1998, 29 abb. 21'den adapte edilmiştir.

¹² Bohn 1889, 36 abb. 36-40.

¹³ Schwertheim 2006, 11-17 abb. 1.

Klaros	Apollon	Düz arazi	Kent Dışı	-----
Knidos	Aphrodite	Yamaç yerleşimi	Kuzeybatı	Agora
Knidos	Apollon	Yamaç yerleşimi	Kuzeybatı	Agora
Lagina	Hekate	Yamaç yerleşimi	Kent Dışı	-----
Magnesia	Artemis	Düz arazi	Kuzeydoğu	Agora
Mamurt Kale	Kybele	Yamaç yerleşimi	Kent Dışı	-----
Miletos	Apollon	Yamaç yerleşimi	Kuzey	Agora
Pergamon	Zeus	Akropolis	Merkez	Agora
Pergamon	Asklepios R	Akropolis	Güney	Gymnasion
Pergamon	Demeter	Akropolis	Güney	Gymnasion
Pergamon	Athena	Akropolis	Kuzey	Tiyatro
Pergamon	Hera	Akropolis	Güney	Gymnasion
Pergamon	B. Sunak	Akropolis	Kuzey	Tapınak-Tiyatro
Priene	Zeus	Yamaç yerleşimi	Merkez	Agora
Priene	Mısır	Yamaç yerleşimi	Kuzeydoğu	Tiyatro
Sardeis	Artemis	Yamaç yerleşimi	Güney	-----
Teos	Dionysos	Yamaç yerleşimi	Merkez	Tiyatro, Agora
Troia	Athena	Akropolis	Kuzey	Tiyatro

Tablo 1. Batı Anadolu Hellenistik Dönem Kent ve Kutsal Alan İlişkileri

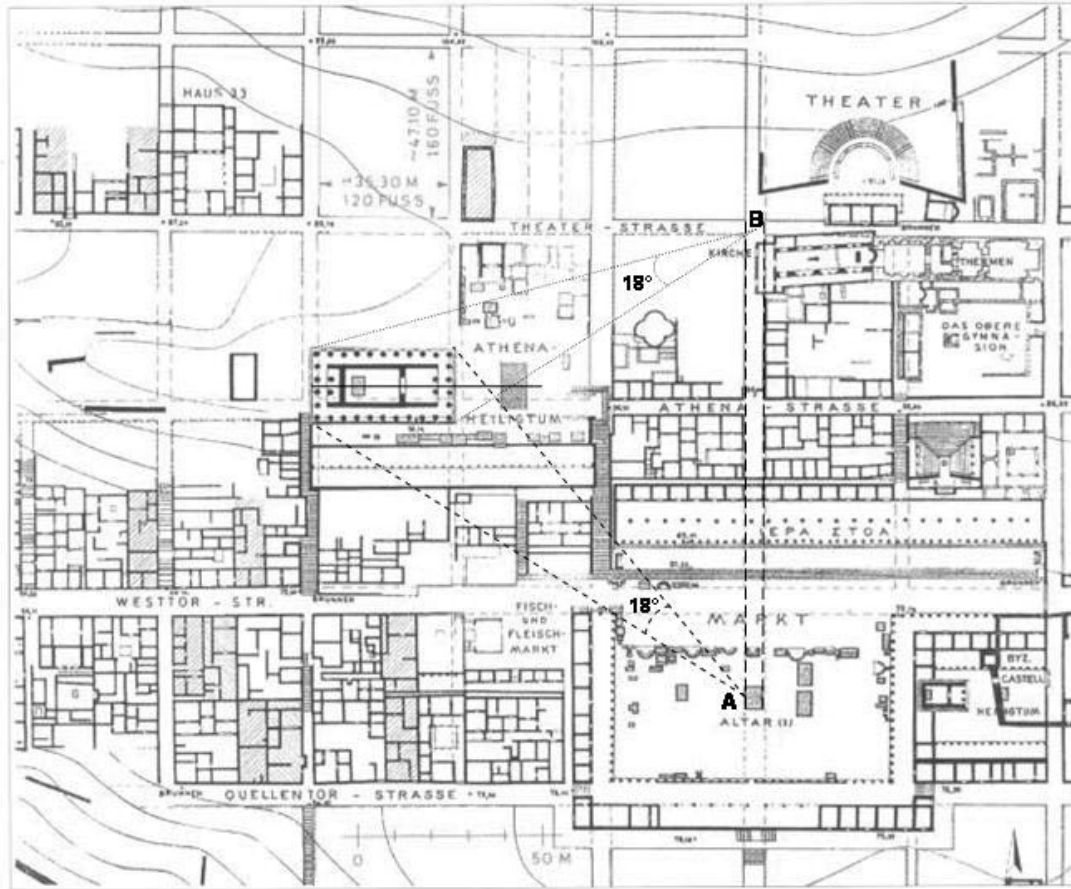

Fig. 2. Priene Kent Merkezi: Athena Kutsal Alanı, Agora ve Tiyatro Arasındaki Perspektif İlişkileri

Kent dışı kutsal alanların yer seçiminde ise eski kutsal alanlar önemli rol oynamıştır. Bazı kutsal alanlar *bouleuterion*, *gymnasion*, *stadion* ve mağara yakınlarına konumlandırılmıştır. Knidos Apollon¹⁴, Emecik Apollon¹⁵ ve Klaros Apollon¹⁶ kutsal alanları, içinde su bulunan mağara yakınlarına inşa edilmiş olup Apollon kültüne özgü bir durum olmalıdır. Knidos¹⁷ Apollon, Knidos Aphrodite, Knidos Dor, Milet Humma Tepe¹⁸, Miletos Apollon¹⁹, Priene Zeus²⁰, Priene Mısır Tanrıları²¹ kutsal alanları kent ızgara tasar planına uygun yönlendirme içerisinde olup Aphrodisias Aphrodite²², Herakleia Latmos²³, Magnesia Artemis²⁴ kutsal alanları kent ızgara tasar planına uygun yönlendirilmemişlerdir.

Kutsal alanlar form olarak genellikle *trapezoidal* formlu olup dikdörtgen formlu *temenos*'lar da bulunmaktadır. Aigai²⁵ Kuzeybatı, Aigai Demeter ve Kore, Emecik Apollon²⁶, Kaunos Teras²⁷, Knidos²⁸ Apollon, Knidos Aphrodite, Lagina Hekate²⁹, Pergamon³⁰ Hera, Pergamon Athena, Pergamon Büyük Sunak, Pergamon Zeus, Teos Dionysos³¹, Troia Athena³² ve Mamurtkale Kybele³³ gibi *trapezoidal* formlu kutsal alanların bir bölümünü topografya şekillendirmiştir. Pergamon Athena, Teos Dionysos, Lagina Hekate, Kaunos Teras ve Troia Athena kutsal alanlarında *stoa* tapınağın konumuna göre asimetrik konumlandırılmış olup tapınak alanına doğru yaklaştığı görülmektedir.

Tapınaklar *temenos* alanı içerisinde uzun kenar yakınında ve genellikle orta kısmın biraz gerisinde diğerleri ise *temenos* alanının kısa kenarı yakınında yer almaktadır. Sunaklar dikdörtgen formda olup tapınağın yönlendirmesine göre yatay veya dikey dikdörtgen olabilmektedir. Klaros Apollon³⁴, Magnesia Artemis³⁵, Miletos Humma Tepe³⁶, Pergamon Demeter³⁷, Priene Zeus³⁸, Sardeis Artemis³⁹, Teos Dionysos⁴⁰ ve Troia Athena sunakları tapınakla aynı eksen ve simetride

¹⁴ Love 1973, 424 fig. 34; Burns-Özgan 2004, 71.

¹⁵ Tuna – Berges 2002, 94.

¹⁶ Şahin 1998, 22.

¹⁷ Bankel 1997, abb. 30.

¹⁸ Greaves 2000, fig. 1.

¹⁹ Kawerau – Rehm 1914, plan VII.

²⁰ Rumscheid – Koenigs 1998, abb. 43.

²¹ Rumscheid – Koenigs 1998, abb. 166.

²² Smith – Ratté 2000, 227 figs. 7-8.

²³ Krischen 1922, tafel I.

²⁴ Humann 1904, blatt II.

²⁵ Bohn 1889, abb. 40.

²⁶ Tuna – Berges 2002, 92-93 res. 11.

²⁷ Ögün *et al.* 2001, 88 res. 61.

²⁸ Love 1973, 424 fig. 34; Bankel 1997, 65 abb. 23; Burns-Özgan 2004, 71.

²⁹ Tırpan – Söğüt 2005, 24-36 res. 25-39.

³⁰ Radt 1999, abb. 15.

³¹ Şahin 2002, res. 46.

³² Rose 2006, 136 figs. 1-15; Hertel 2004, abb. 1.

³³ Conze – Schazmann 1911, plate 1; Radt 1999, abb. 189.

³⁴ Geniere 1991, 12 fig. 1; Şahin 1998, 28-47.

³⁵ Humann 1904, blatt II.

³⁶ Greaves 2000, fig. 1.

³⁷ Radt 1978, 24.

³⁸ Rumscheid – Koenigs 1998, abb. 43.

³⁹ Hanfmann – Waldbaum 1975, fig. 59.

yer almakta olup Kastabos Hemithea⁴¹, Klaros Artemis, Lagina Hekate sunaklarıysa tapınakla aynı eksen ve simetride değildir.

Propylon'lar kutsal alanının kısa kenarında ya da uzun kenarında yer alabilmektedir. Aphrodisias Aphrodite⁴² ve de Miletos Delphinion⁴³ kutsal alanlarındaki *propylon*, tapınak ile aynı eksende konumlandırılmıştır (Fig. 3a). Pergamon Demeter ve Priene Zeus Kutsal Alan girişlerinin orta merkez eksenini tapınağın uzun kenarı ile aynı hizada yer almaktadır (Fig. 3b). Pergamon Büyük Sunak ve de Magnesia Artemis *propylon* ve girişleri tapınakla aynı eksende olmakla birlikte simetri bulunmamaktadır (Fig. 3c). Pergamon Athena, Klaros Apollon, Lagina Hekate ve Troia Athena kutsal alanlarındaki *propylon*, tapınak ve/veya sunakla eksen ve simetri ilişkileri bulunmamakla birlikte tapınak yönlendirmesine göre yanda yer almaktadırlar (Fig. 3d).

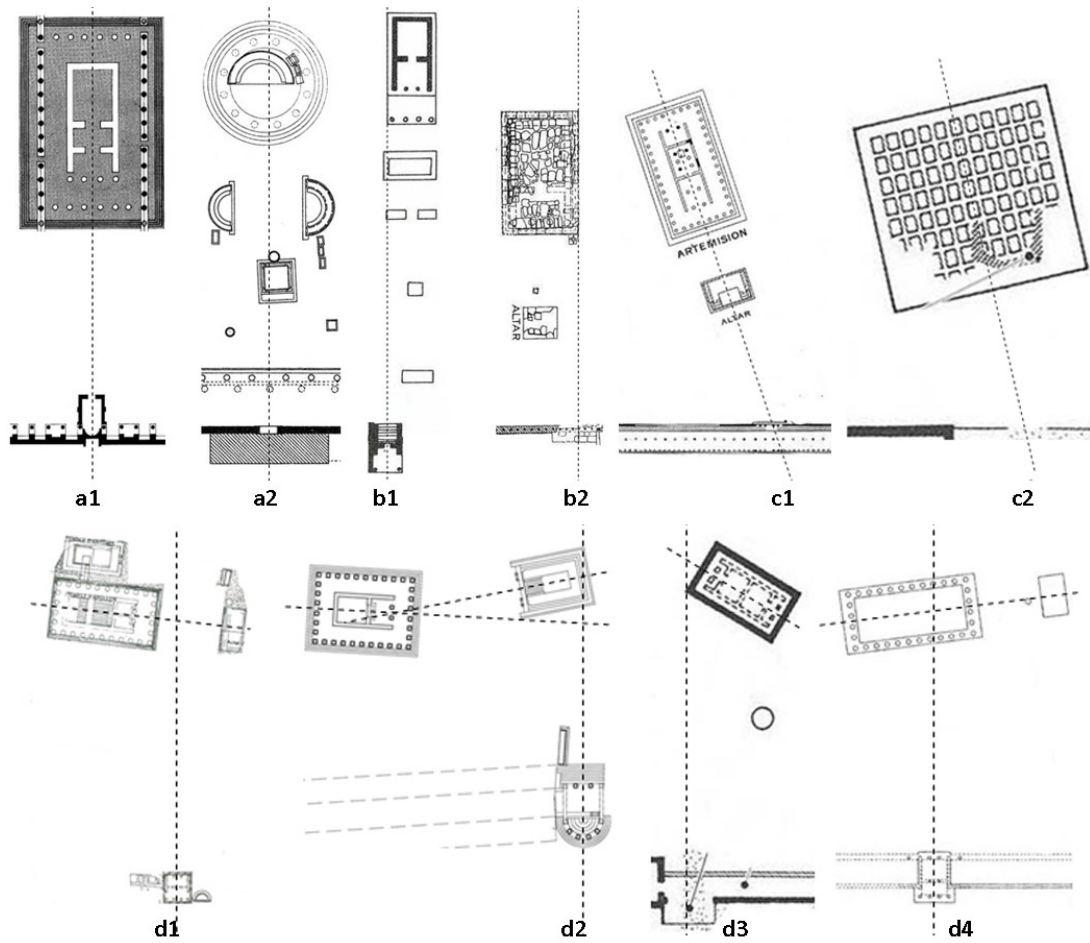

Fig. 3. Kutsal Alanlarındaki Propylon'ların Eksen, Simetri ve Yönlendirme İlişkileri.

a1-Aphrodisias Aphrodite; a2-Miletos Delphinion; b1-Pergamon Demeter; b2-Priene Zeus; c1-Magnesia Artemis; c2-Pergamon Büyük Sunak; d1-Klaros Apollon; d2-Lagina Hekate; d3-Pergamon Athena; d4-Troia Athena

⁴⁰ Şahin 2002, res. 46; Uz 1985, 231 res. 1.

⁴¹ Cook – Plommer 1966, figs. 77-78.

⁴² Smith – Ratté 2000, 227 figs. 7-8.

⁴³ Kawerau – Rehm 1914, plan VII.

Kutsal alanları *temenos* alanına açık görüş sağlayan *propylon*'un merkezi noktasından tapınak ve sunak görüş açılarına göre iki köşe noktası görünenler *cephesel görünüm* ve üç köşe noktası görünenler *perspektif görünüm* olarak iki gruba ayrılmaktadır. Cephesel görünümde *propylon* genellikle *temenos* alanının kısa kenarında, perspektif görünümde ise uzun kenarında yer almaktadır. Cephesel görünümde tapınak konumlandırma biçimindeki 10° - 105° arasında değişen görüş açısı aralığı ile görsel görünüm oluşturma gayreti içinde olmadıkları görülmektedir. Pergamon Athena, Pergamon Hera, Mamurt Kale Kybele, Klaros Apollon, Knidos Apollon, Knidos Dor, Lagina Hekate ve Kaunos Teras kutsal alanlarında tapınak konumlandırma biçiminde 15° - 30° arasında değişen görüş açısı aralığı ile perspektif görünüm oluşturma gayreti içerisinde oldukları izlenmektedir (Tablo 2). Ayrıca Pergamon Demeter Kutsal Alanı'nda seyir basamaklarının orta merkez noktasından tapınağın üç köşe noktası 30°'lik görüş açısı ile perspektif görünüm izlenmektedir.

Antik Kent	Kült	Tapınak Cephe	Propylon	Görüş Açısı
Aigai	Demeter Kore	Güneydoğu	Güneydoğu	16°
Aigai	? - Kuzeybatı	Kuzeybatı	Doğu	46° - 15°
Alabanda	Apollon	Kuzeydoğu	Doğu	55°
Aphrodisias	Aphrodite	Doğu	Doğu	40°
Kastabos	Hemithea	Kuzeydoğu	Güneydoğu	105°
Kaunos	Teras	Güneybatı	Kuzey	30°
Klaros	Apollon	Doğu	Güney	25°
Knidos	Aphrodite	Doğu	Güneydoğu	12°
Knidos	?	Doğu	Kuzeydoğu	27°
Knidos	Apollon	Doğu	Güneydoğu	30°
Lagina	Hekate	Güneydoğu	Güney	27°
Magnesia	Artemis	Güneybatı	Güneybatı	23°
Mamurt Kale	Kybele	Güneydoğu	Güney	15°
Miletos	Apollon	-	Batı	16° - 15°
Pergamon	Demeter	Güneydoğu	Güneydoğu	10° - 30°
Pergamon	Athena	Güney	Doğu	21°
Pergamon	Hera	Güneydoğu	Güneybatı	25°
Pergamon	B. Sunak	Batı	Doğu	69°
Priene	Zeus	Doğu	Kuzeydoğu	21°
Priene	Mısır	Güney	Kuzeybatı	46°
Teos	Dionysos	Doğu	Doğu?	24°
Troia	Athena	Doğu	Güney	35°

Tablo 2. Batı Anadolu Hellenistik Dönem Tapınak ve Propylon İlişkileri

Pergamon Athena kutsal alanı ile Büyük Sunak arasında doğrultu, hiza⁴⁴ ve görüş alanı içerisinde perspektif ilişkiler yani *skenographia* izlenmektedir. Büyük Sunağın ön cephesi Athena Ta-

⁴⁴ Radt 2002, 173.

pınağı'nın batı kenarı ile aynı hizada ve doğrultudadır. Özellikle Büyük Sunak *temenos* girişinden Athena Tapınağı'nın üç köşe noktası 12°'lik görüş açısı ile görülecek şekilde ve güney stoa kısa tutularak⁴⁵ Athena Tapınağı'nın perspektif görünümünü bozmayacak biçimde tasarlanmıştır (Fig. 4)⁴⁶. Büyük Sunak konum olarak Athena kutsal alanının altındaki terasta yer almaktadır. Büyük Sunağın altındaki terasta yer alan tapınağın Zeus'a adanmış olduğu kesin olmamakla birlikte tapınağın kendi sunağı bulunmaktadır. Zeus kutsal alanının Büyük Sunak ile doğrultu, hiza, perspektif ve yönlendirme ilişkisi bulunmamaktadır. Ayrıca Büyük Sunağın yapıldığı dönemde Zeus kutsal alanı agoraya dönüştürülerek⁴⁷ kutsal alan formundan çıkarılmıştır. Büyük Sunağın Athena kutsal alanı ile ilişkisinin vurgulanması ve Zeus kutsal alanı ile oluşabilecek bir ilişkinin önüne geçilmek istenmesi ile özenle düşünülmüş bir planlamanın varlığını göstermektedir. Sonuç olarak görüş alanı içerisindeki yönlendirme, hiza ve perspektif ilişkileri büyük sunağın Athena'ya ait olduğunu vurgulamaktadır.

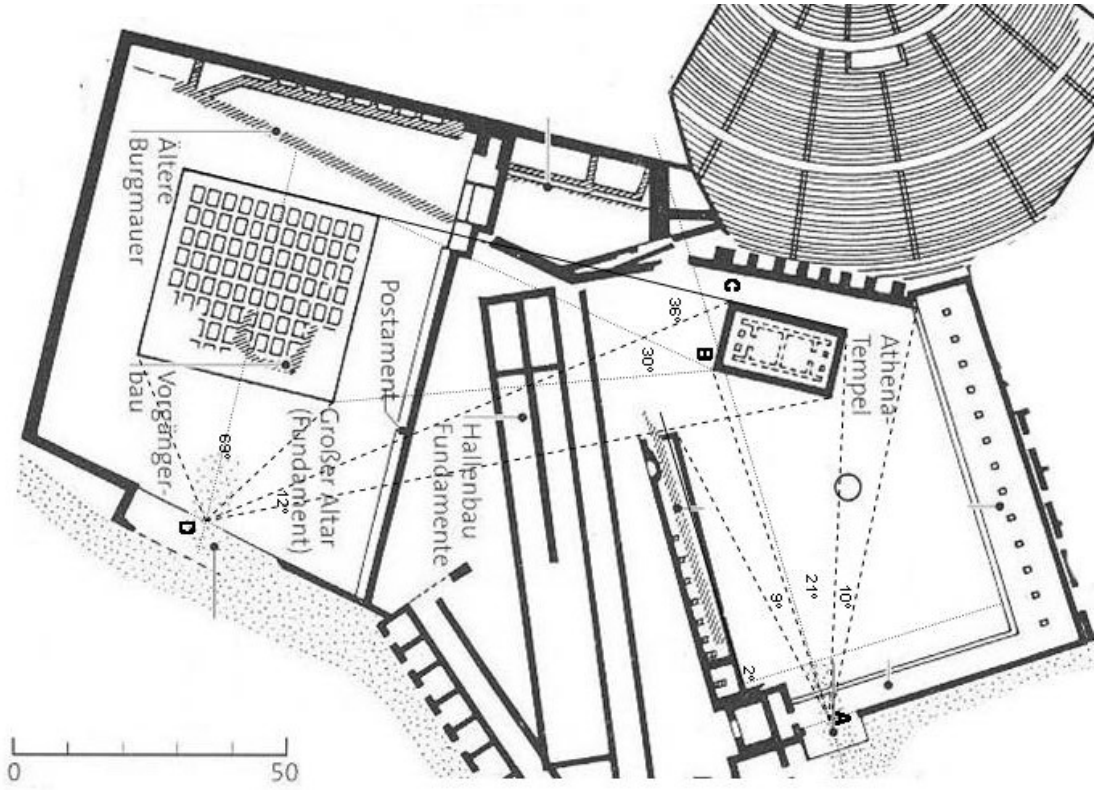

Fig. 4. Pergamon Akropolis: Athena Kutsal Alanı ve Büyük Sunak Arasındaki Konumlandırma İlişkileri

Değerlendirme ve Sonuç

Antikçağda Anadolu, kent planlama ve mimari planlama yönünden İtalya, Sicilya ve Hellas'tan daha zengin ve gelişmiştir. Anadolu Hellenistik Dönem kutsal alan planlamasının başarıları çeşitlidir. Hellenistik planlama ve mimarisinin gerçek özellikleri MÖ II. yüzyılda görülmeye başlamaktadır. Kutsal alan planlamasında seçilen yerin özelliğine ve uygunluğuna göre değişik planlama teknikleri kullanılmıştır. Hellenistik Dönem mimarları, yapılar arasındaki ilişkileri yönlendirme ve

⁴⁵ Radt 2002, 159-173.

⁴⁶ Radt 1999, abb. 15'ten adapte edilmiştir.

⁴⁷ Radt 2002, 87-89 res. 39.

perspektif (*skenographia*) sayesinde belirlemişlerdir. Hellenistik Dönem'de kutsal alanların ve kamu yapılarının eğimli arazinin üzerinde yükseldiği ve birbirlerine perspektif olarak bağlantılı oldukları görülmektedir. Hellenistik Dönem mimarları, *skenographia* sayesinde görsel olarak hoşagidecek bir kentsel peyzaj oluşturmuşlardır. Hellenistik Dönem'de tapınakların ön cephesinin doğuya bakması tercih edilmekle birlikte seçilen yerin uygun olmaması ya da estetik duyguların ön plana çıkmasıyla tapınakların ön cephesi farklı yönlere bakacak şekilde kent merkezine, agoraya ya da kent dışına yönlendirilmişlerdir.

Hellenistik mimaride, yapıların yer seçiminde esnek yapıda eksen ve simetri kuralları ile *skenographia* kullanıldığı izlenmektedir. Hellenistik Dönem planlama ve mimarisinin etkileri Roma Erken İmparatorluk Dönemi'nde de devam etmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise katı eksen ve simetri kuralları Roma planlama ve mimarisinin karakteristik özelliği olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

- Bankel 1997 H. Bankel, "Knidos. Der Hellenistische Rundtempel und sein Altar Vorbericht". *Archäologischer Anzeiger I* (1997) 51-71.
- Bohn 1889 R. Bohn, *Altertümer von Aegae*. Berlin 1889.
- Burns-Özgan 2004 C. Burns-Özgan, *Knidos: A Guide to the Ancient Site*. Konya 2004.
- Conze – Schazmann 1911 A. Conze – P. Schazmann, *Mamurt-Kaleh: Ein Tempel der Gottesmutter unweit Pergamon*. Verlag von Georg Reimer. Berlin 1911.
- Cook – Plommer 1966 J. M. Cook – W. H. Plommer, *The Sanctuary of Hemithea at Kastabos*. Cambridge 1966.
- Coulton 1977 J. J. Coulton, *Greek Architects at Work Problems of Structure and Design*. London 1977.
- Doğer et al. 2008 E. Doğer, L. Doğer, Ş. Tül, Y. Sezgin, M. Önder, S. Akat, M. H. Kan, B. Yener, E. Dereboylu, Ü. Türkan, E. Atay, M. Şahan, F. Genç, O. K. Serttürk – İ. S. Çakır, "Aigai 2004 - 2006 Yılı Kazıları". *KST XXIX/I* (2008) 207-232.
- Doxiadis 1978 C. A. Doxiadis, *Architectural Space in Ancient Greece*. Trans. & Ed. J. Tyrwhitt. Massachusetts - London 1978.
- Duddy 2008 M. C. Duddy, "Roaming Point Perspective: A Dynamic Interpretation of the Visual Refinements of the Greek Doric Temple". *Nexus Network Journal X* (2008) 291-306.
- Geniere 1991 J. Geniere, *Les Nouvelles Foilles De Claros*. Paris 1991.
- Greaves 2000 A. M. Greaves, "The Shifting Focus of Settlement at Miletos". Ed. P. Flensted-Jensen, *Further Studies in the Ancient Greek Polis*. Stuttgart (2000) 57-70.
- Hanfmann – Waldbaum 1975 G. M. A. Hanfmann – J. C. Waldbaum, *A Survey of Sardis and The Major Monuments Outside The City Walls*. Cambridge - London 1975.
- Hertel 2004 D. Hertel, "Zum Heiligtum der Athena Ilias von Troia IX und zur frühhellenistischen Stadtanlage von Ilion". *Archäologischer Anzeiger I* (2004) 177-206.
- Humann 1904 C. Humann, *Magnesia am Maeander: Bericht Über Ergebnisse der Ausgrabungen der Jahre 1891-1893*. Berlin 1904.
- Kawerau – Rehm 1914 G. Kawerau – A. Rehm, *Das Delphinion in Milet*. Berlin 1914.
- Krischen 1922 F. Krischen, *Die Befestigungen von Herakleia am Latmos. Milet III/2*. Berlin 1922.
- Love 1970 I. C. Love, "A Preliminary Report of the Excavations at Knidos, 1969". *AJA* 74/2 (1970) 149-155.
- Love 1973 I. C. Love, "A Preliminary Report of the Excavations at Knidos, 1972". *AJA* 77/4 (1973) 413-424.
- Love 1978 I. C. Love, "A Brief Summary of Excavations at Knidos 1967- 1973". Ed. E. Akurgal, *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*. Ankara (1978) 1111-1133.
- Newton 1862 C. T. Newton, *A History Discoveries at Halicarnassus, Cnidus, and Branchidae*. London 1862.
- Öğün et al. 2001 B. Öğün, C. Işık, A. Diler, O. Özer, B. Schmaltz, C. Marek – M. Doyran, *Kaunos*. Antalya 2001.
- Özgan 1990 R. Özgan, "1988 Knidos Kazısı Ön Raporu". *KST XI/2* (1990) 167-175.
- Radt 1978 W. Radt, *Pergamon Archäologischer Führer*. İstanbul 1978.
- Radt 1999 W. Radt, *Pergamon: Geschichte und Bauten einer antiken Metropole*. Darmstadt 1999.
- Radt 2002 W. Radt, *Pergamon, Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*. İstanbul 2002.
- Rose 2006 C. B. Rose, "Ilion". *Byzas III* (2006) 135-158.

- Rumscheid – Koenigs 1998 F. Rumscheid – W. Koenigs, *Priene Führer Durch Das -Pompeji Kleinasiens*. İstanbul 1998.
- Şahin 1998 N. Şahin, *Klaros; Apollon Klarios Bilicilik Merkezi*. İstanbul 1998.
- Şahin 2002 M. Şahin, *Anadolulu Bir Mimar Hermogenes*. İstanbul 2002.
- Schwertheim 2006 E. Schwertheim, "Aleksandria Troas". *Byzas* III (2006) 11-18.
- Smith – Ratté 2000 R. R. R. Smith – C. Ratté, "Archaeological Research at Aphrodisias in Caria". *AJA* 104/2 (2000) 221-253.
- Sourvinou-Inwood 2005 C. Sourvinou-Inwood, "Early Sanctuaries, The Eighth Century and Ritual Space: Fragments of a Discourse". Eds. N. Marinatos – R. Hägg, *Greek Sanctuaries; New Approaches* I. London - New York (2005) 1-13.
- Thorburn 2005 J. E. Thorburn, *The Facts on File Companion to Classical Drama*. New York 2005.
- Tirpan – Söğüt 2005 A. A. Tirpan – B. Söğüt, *Lagina*. Muğla 2005.
- Tuna – Berges 2002 N. Tuna – D. Berges, "Datça/Emecik/Sarı Liman Mevkii Arkaik Tapınak 2000 Yılı Çalışmaları". *Kazı Sonuçları Toplantısı* XXIII/2 (2002) 89-100.
- Uz 1985 M. D. Uz, "Teos Dionysos Tapınağı Temenos Alanı". *Araştırma Sonuçları Toplantısı* III (1985) 227-242.
- Vitr. *de Arch.* Vitruvius, *De Architectura: Mimarlık Üzerine On Kitap*. Çev. S. Güven. İstanbul 1998.
- Wycherley 1993 R. E. Wycherley, *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?*. Çev. N. Nirven – N. Başgelen. İstanbul 1993.